

Новини академічного книговидання

Цей огляд видань я вирішила присвятити книгам, присвяченим українській культурі та мистецтвознавству. Інтенсивне вивчення України та українців, їхніх культурних та мистецьких здобутків, історії, особливостей розвитку суспільства, внеску до світової скарбниці культури розпочалося після здобуття Україною незалежності ще 1991 року. До того часу науки суспільно-гуманітарного циклу – мовознавство, соціологія, демографія, мистецтвознавство, книго-, кіно- та музикознавство, які питома мають спиратись на національний ґрунт, розвивались мало. Значно більше уваги було приділено фізико-математичним і технічним наукам. Але сплеск зацікавлення власним минулим вже за кілька років почав втілюватись у нових розвідках, статтях, музейних експозиціях, науково-популярних та наукових книгах.

Згодом науковці почали планувати великі амбітні проекти. Так, за участі багатьох наукових установ НАН України, інших наукових установ і закладів вищої освіти нашої держави видано «Національний атлас України», «Юридичну енциклопедію», «Енциклопедію історії України», «Шевченкознавчу енциклопедію». Триває підготовка і випуск «Енциклопедії сучасної України» та «Франківської енциклопедії», «Словника української мови». Активно опрацьовується концепція «Універсальної української енциклопедії».

Є великі проекти і в мистецтвознавстві. Наприклад, «Історія української музики» у семи томах, власне її вже друге, перероблене і доповнене видання, підготовлене Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України. Перша книга першого тому вийшла друком у 2016 році, нині видання продовжується. У першій книзі викладено історію української музики від її історичних витоків до кінця XVIII ст. У ній детально розглянуто народні традиції музичної творчості. Жанри вокальної та інструментальної народної музики на різних українських етнічних територіях – обрядові, епічні, ліричні, ліро-епічні, побутові пісні. Матеріали зібрані на основі експедиційних та наукових досліджень, із наявних опублікованих, у тому числі й рідкісних та малотиражних джерел.

Багатий ілюстративний матеріал: карти поширення певних пісень, ноти й тексти засвідчують, що від XVII ст. Україна була вокальним донором Російської імперії, саме українці склали основу Патріаршого хору півчих дяків у Москві та в Петербурзькій придворній співацькій капелі, долучились до створення Маріїнської опери в Петербурзі та Великого театру у Москві. Таким чином, музична культура України як частина української культури справляла визначальний вплив на російську.

Як стверджують автори «Історії...», «вона є важливим підсумком дослідження українського музично-історичного процесу, вагомим фундаментом майбутніх «Історій» української художньої та музичної культур, одним із атрибутів цивілізованості української нації, сприяє підвищенню наукового міжнародного авторитету України серед розвинених країн світу».

Усі книги цього видання випущені на власній дільниці Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України.

Говорячи про музику, не можу не згадати прекрасну збірку «Стрілецькі пісні для чоловічого і мішаного хорів» (Львів: Простір-М, 2018, 120 с.), укладену Львівською національною науковою бібліотекою імені В. Стефаника. Підготовлена у рамках наукового проекту «Український видавничий рух XX століття: соціокомунікаційний вимір», збірка містить стрілецькі пісні у обробці відомих українських композиторів: *Василя Барвінського, Михайла Гайворонського, Миколи Колесси, Бориса Кудрика, Миколи Леонтовича, Зіновія Лиська, Станіслава Людкевича, Нестора Нижанківського, Антона Рудницького*. Пісні українських стрільців виникли у 1914—1920 рр. під час активних національно-визвольних змагань і формування Української держави. Авторами мелодій і текстів часто були безпосередні учасники воєнних подій. Це видання, підготовлене за участі Львівської національної філармонії, приурочене до 100-річчя Західноукраїнської Народної Республіки на основі примірника «Великого співака Червоної калини», що зберігається у Львівській бібліотеці. Видання доповнене світлинами та короткими біографічними нарисами про композиторів. Фахівці

виконали ретельне редагування нотного тексту, доповнили пісні куплетами з інших доступних джерел, щоби показати сучасному читачеві безцінні пісні стрілецької спадщини.

Ще одним безперечно цікавим виданням Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України є **«Етнографічний образ сучасної України»**. Це корпус тематично згрупованих по темах експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів: «Родина та культура сімейного співжиття», «Культура народного харчування», «Господарські заняття, промисли та ремесла», «Традиційне повсякденне та обрядове вбрання», «Календарна обрядовість» тощо. У межах тому інформацію упорядковано по областях, населених пунктах, у їхніх межах — за абеткою. Це видання, випущене також на власній дільниці Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, є гарним та добре ілюстрованим: малюнки та кольорові світлини дають змогу легше сприймати науково викладений цікавий матеріал.

Принагідно хочу згадати тут кілька давніших видань Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, випущених 2013 року.

«Усні народні оповідання українців-переселенців Лемківщини, Холмщини, Підляшшя та Надсяння: жанрово-тематична специфіка. Художні особливості» (автор **Леся Халюк**, Київ, 2013, 216 с.). Ця книга висвітлює прозовий фольклор українців, переселених із названих регіонів України до Польщі 1947 року. Відома операція «Вісла» стала особистою трагедією багатьох українців, вимушено переселених та позбавлених зв'язків із питомою духовною культурою. Це одна з малодосліджених тем в українознавстві й нині, а за радянських часів про вивчення культури цих переселенців не могло бути й мови. Ці люди змушені були приховувати власну національну приналежність, однак намагались знайти прихисток в усній народній традиції, творячи новітній фольклор, органічно поєднаний із батьківщиною. Адже фольклор як пише Леся Халюк, є *«оперативним реагуванням на особливі події та явища... виникає на основі душевних порухів свідомості й підсвідомості, де пам'ять виконує функції збереження та передачі інформації наступним поколінням. В умовах суспільно-психологічних наслідків політичного наступу на традиційну культуру українців фольклор про події 1947*

року виконував цілий комплекс функцій... що є вираженням національної свідомості». Можливо, її дослідницькі навички ще стануть вітчизняним фольклористам у пригоді при вивченні відображення в усній творчості революційних та воєнних подій, що розпочались у 2013 році?

«Проблема єдності українства... постала за часів незалежності як одна з найважливіших у системі стратегії внутрішньої безпеки держави. Принципова наукова позиція українських учених Закарпаття та Словаччини, відображена у їхніх працях як кінця минулого століття, так і початку нинішнього, істотно доповнює об'єктивно етнологічною аргументацією спектр досліджень з етнокультурної та етнічної історії України, спростовує новітні псевдонаукові концепції і протистойть чужим геополітичним домаганням». Цими актуальними нині словами академік НАН України **Ганна Скрипник** завершує передмову до збірника наукових праць **«Українці-русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку»** (Київ, 2013, 750 с.). В опублікованих працях різні науковці у різний час та з різних точок зору висвітлюють утвердження загальноукраїнської етності та розвиток етноідентифікаційних процесів у середовищі українців-русинів Закарпаття та Східної Словаччини, питання історичних витоків закарпатського сепаратизму й сучасних виявів політичного русинства, проблеми етногенезу Закарпаття у ретроспективі та лінгвокультурні реалії. Збірник фактично є відповіддю на деструктивні явища: етнокультурний регіоналізм та дезинтеграційні тенденції, які, на думку науковців, не є наслідком еволюційних процесів регіональних спільнот, а зумовлені винятково суб'єктивними чинниками – спекулятивними і протиправними рішеннями політиків та результатами антиукраїнської пропаганди. Це видання є одним із прикладів того, як наука може прислужитись суспільству навіть у таких складних процесах, як формування національної ідеї та розвиток державотворення. ■

Анна Радченко

канд. геол. наук,

головний редактор

Видавничого дому «Академперіодика»

НАН України,

м. Київ

